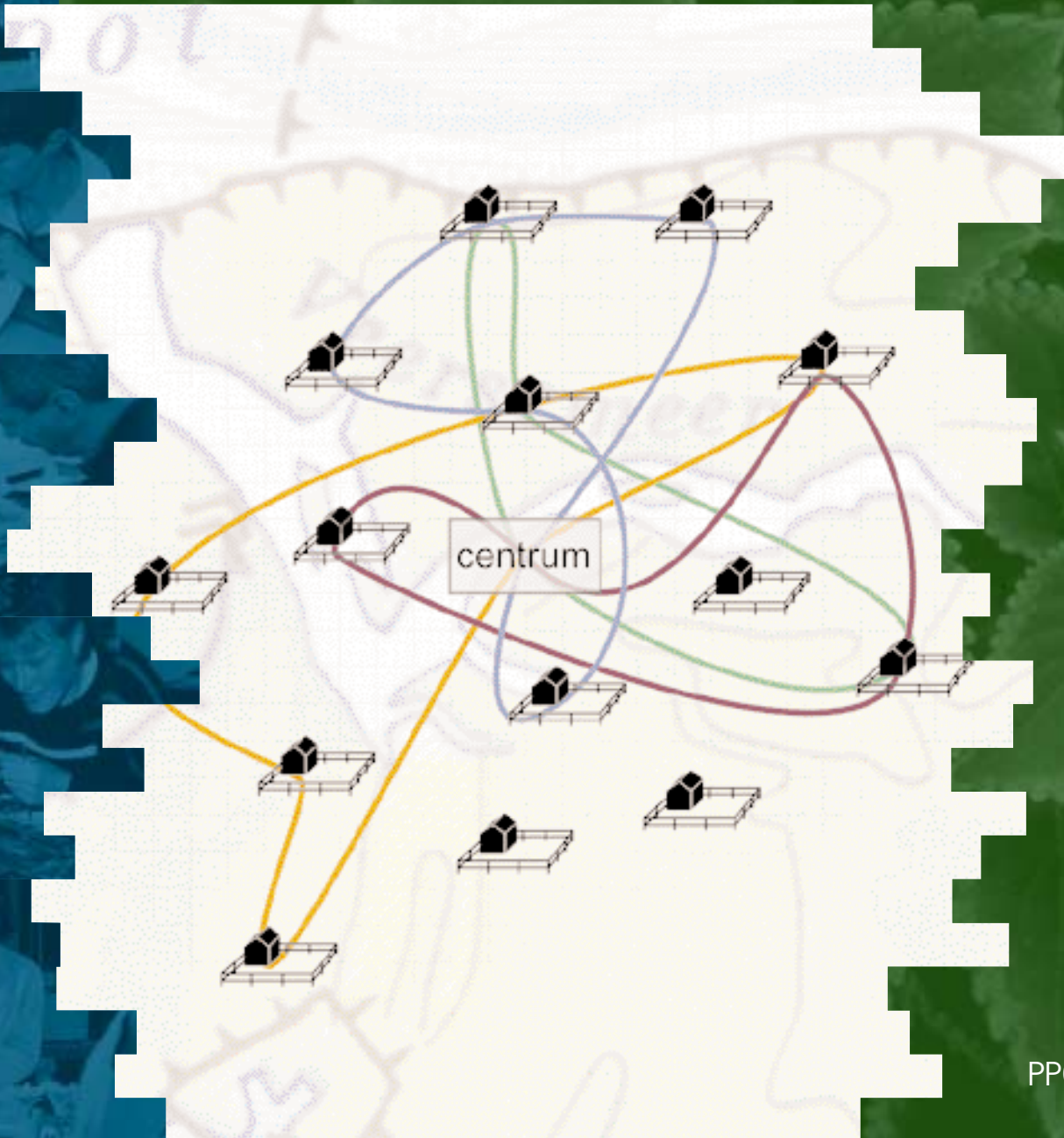

Toekomstgericht ondernemen in een bedrijvennetwerk

Kansen voor de Zeeuwse landbouw geïllustreerd door het Veerse Meer-werk

M.A. Schoutsen, A. Jukema, H.B. Schoorlemmer en A.J. Visser

PPO 302

PRAKTIJKONDERZOEK
PLANT & OMGEVING

Toekomstgericht ondernemen in een bedrijvennetwerk

Kansen voor de Zeeuwse landbouw geïllustreerd door het Veerse Meer-werk

M. A. Schoutsen
A. Jukema
H. B. Schoorlemmer
A. J. Visser

© 2002 Wageningen, Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Praktijkonderzoek Plant & Omgeving.

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

PPO-publicatie 302; € 10,-

In opdracht van: Provincie Zeeland

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.

Sector Akkerbouw, Groene ruimte en Vollegrondsgroenteteelt

Adres : Edelhertweg 1, Lelystad
: Postbus 430, 8200 AK Lelystad
Tel. : 0320 - 291111
Fax : 0320 - 230479
E-mail : infoagv@ppo.dlo.nl
Internet : www.ppo.dlo.nl

Inhoudsopgave

pagina

Samenvatting	5
Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Leeswijzer	7
2 Toekomstgericht ondernemen in een bedrijvennetwerk	9
2.1 Kansen op gebiedsniveau	9
2.2 Het bedrijvennetwerk	9
2.2.1 Koppelen van projecten en initiatieven	9
2.2.2 Coördinatie	10
2.2.3 Gebieds- en bedrijfsniveau	10
2.2.4 Kennisbundeling en kennisontwikkeling	12
2.2.5 Imago: toon wat er gebeurt	12
2.3 Voordelen van de aanpak	12
3 Voorbeelden voor het Veerse Meer-werk	15
3.1 Methode	15
3.2 Optimalisatie Landbouwproductie rondom het Veerse Meer	15
3.3 Duurzame Bedrijvigheid rondom het Veerse Meer	18
3.4 De Tafel van het Veerse Meer	20
3.5 Veerse Meer en omgeving: Recreatie en Educatie	23
3.6 Zorg om het Veerse Meer	25
3.7 Natuur & Landschap rond het Veerse Meer	28
4 Slotopmerkingen en aanbevelingen	31
5 Geraadpleegde literatuur	33

Samenvatting

Het rapport geeft een visie over hoe de Zeeuwse landbouw kan werken aan de toekomst via een bedrijvennetwerk. Het geeft aan dat kansen voor de Zeeuwse landbouw ontstaan door stimulering van nieuwe samenwerkingsverbanden, ruimte voor experiment en kennisontwikkeling. Door de innovativiteit van individuele ondernemers te koppelen in een bedrijvennetwerk ontstaan perspectieven om met meer succes kansen te benutten, gebiedsvisies op bedrijfsniveau te concretiseren en te werken aan het imago van de landbouw.

Het bedrijvennetwerk verbindt een groot aantal projecten en initiatieven over innovaties in de landbouw, platteland vernieuwing, milieu en verbetering van de financiële continuïteit van landbouwbedrijven. Projecten die worden uitgevoerd door boeren of samenwerkingsverbanden van boeren en derden. Projecten die de gevarieerdheid aan bedrijven en de innovatiekracht van ondernemers ondersteunen. Projecten die een breed palet laten zien van verbrede landbouw tot gespecialiseerde landbouw. Juist door koppeling ontstaan weer kansen en kunnen nieuwe marktmogelijkheden ontstaan. Coördinatie, ondersteuning en public relations vinden plaats via een centrum dat tevens ingericht kan worden als bezoekerscentrum.

Om de beeldvorming over het netwerkconcept te versterken is dit uitgewerkt voor de regio rond het Veerse Meer. Voor dit Veerse Meer-werk zijn zes projectideeën uitgewerkt. Het betreft projectideeën over: optimalisatie landbouwproductie, duurzame bedrijvigheid, recreatie en educatie, de tafel van het Veerse Meer, zorg om het Veerse Meer en natuur & landschap. In de beschrijving zijn bestaande initiatieven uit de regio geïntegreerd. Een beeld van het perspectief van het projectidee wordt geschetst door het kwalitatief beschrijven van de meerwaarde ervan voor de doelgroepen: agrarisch ondernemers rond het Veerse Meer, agrarisch ondernemers extern, bewoners van het gebied, recreanten en onderwijsinstellingen.

De notitie is het resultaat van een korte studie. Het is bedoeld als vertrekpunt voor discussie met direct betrokkenen bij de ontwikkeling van de Zeeuwse landbouw. Het is geen projectbeschrijving met een financiële of organisatorische onderbouwing. Het geeft een voorzet waarmee de Zeeuwse landbouw in samenwerking met maatschappelijke organisaties, gebieds- en marktpartijen zichzelf weer voor het voetlicht brengt en anticipeert op de kansen die er zijn. Het is uitdrukkelijk de bedoeling dat het rapport inspiratie levert voor boeren om kansen te signaleren en te benutten door verdergaande samenwerking. De beschreven projectideeën kunnen gebruikt worden als inspiratiebron, maar ze zijn niet leidend. Juist door met de direct betrokkenen rond de tafel te gaan kan draagvlak voor het bedrijvennetwerk worden gecreëerd en kunnen specifieke eigen projecten worden uitgewerkt en concreet worden onderbouwd.

Inleiding

1.1 Aanleiding

De provincie Zeeland wil, gezien het belang van de landbouw voor de provincie, voldoende toekomstmogelijkheden en een krachtige positie voor de landbouw creëren. In de winter van 2000/2001 werd binnen de provincie Zeeland een discussie gestart met als thema: 'de Zeeuwse boerderij in de Zeeuwse toekomst'. Het had het doel om de Zeeuwse landbouw weer op de kaart te zetten. De eerste gedachten gingen uit naar de ontwikkeling van een nieuw specifiek Zeeuws pionierbedrijf waarin ingespeeld wordt op alle nieuwe ontwikkelingen en randvoorwaarden die spelen in de landbouw en de maatschappij in Zeeland. De eisen die aan dit bedrijf gesteld zouden worden, waren omvangrijk:

- duurzaam bedrijf: financiële continuïteit internationaal concurrerend minimaal gebruik van mineralen, gewasbeschermingsmiddelen en fossiele energie, waar mogelijk sluiting van kringlopen;
- innovatief: inpassen nieuwe technologieën, specialisatie, ICT;
- kenniscentrum: bundeling van kennis in Zeeland (ZLTO, Hogeschool Zeeland, AOC Goes);
- dienstbaar aan de samenleving: recreatie, natuurontwikkeling, toegankelijk, educatie;
- landelijke uitstraling maar met specifieke Zeeuwse kenmerken: regiospecifieke innovaties, architectuur passend in het landschap, bijdrage aan PR en imagoverbetering voor de landbouw.

Gaandeweg bovengenoemde discussie kwam een aantal redenen boven tafel waardoor het niet haalbaar en wenselijk is om al deze eisen op één (proef)bedrijf te realiseren.

1. Gespecialiseerde bedrijven die produceren voor de wereldmarkt richten zich op schaalvergroting, uniformiteit en produceren tegen zo laag mogelijke kostprijs. De maatschappelijke eisen en wensen vormen een randvoorwaarde. Concurrenten en potentiële partners bevinden zich wereldwijd. Bij de bedrijven die zich juist richten op de regionale markt, op recreatie of lokale afzet en vice versa vormen deze maatschappelijke wensen juist een doel en wordt meerwaarde gehaald uit de regionale binding. Het volgen van meerdere strategieën op één bedrijf betekent in het algemeen verlies aan efficiëntie.
2. Juist de gevarieerdheid aan bedrijfstypen en de gevarieerdheid aan functies van het gebied zijn kenmerkend voor de Zeeuwse landbouw en het Zeeuwse landschap. Die gevarieerdheid is niet terug te brengen in één bedrijf.
3. Hoe innovatief en ontwikkelingsgericht een bedrijf ook is, het is voor geen enkel bedrijf mogelijk om continu op alle nieuwe ontwikkelingen in te spelen. Daarmee zou een proefbedrijf per definitie al weer snel verouderd zijn. Het is nu eenmaal lastig om te anticiperen op ontwikkelingen die zich nog moeten aandienen.

Het eisenpakket, zoals hierboven geformuleerd, zou wel gerealiseerd kunnen worden als vanuit een gebiedsbenadering gewerkt wordt. Door gebruik te maken van individuele innovatieve ondernemers kunnen op gebiedsniveau alle functies wel gerealiseerd worden maar dan door samenwerking tussen de verschillende praktijkbedrijven.

De provincie Zeeland stelde voor om de ideeën rond een dergelijk samenwerkingsverband tussen telers op papier uit te werken via een korte bureaustudie. Doelstelling was een beeldend verhaal te beschrijven hoe dit netwerk tot meerwaarde kan leiden, geïllustreerd door zes voorbeelden voor een concrete regio. Gekozen is voor de regio rond het Veerse Meer, aangezien voor dit gebied op dit moment een integrale gebiedsvisie wordt ontwikkeld.

1.2 Leeswijzer

De notitie is bedoeld voor discussie met direct betrokkenen bij de ontwikkeling van de Zeeuwse landbouw. Het is niet bedoeld als een concreet plan van aanpak met een financiële of organisatorische onderbouwing. Het geeft een voorzet waarmee de Zeeuwse landbouw in samenwerking met maatschappelijke organisaties,

gebieds- en marktpartijen zichzelf weer voor het voetlicht brengt en anticipeert op de kansen die er zijn. Het is uitdrukkelijk de bedoeling dat het rapport inspiratie levert voor boeren rond het Veerse Meer om kansen te signaleren en te benutten door verdergaande samenwerking. De beschrijving van het concept en de daarbij behorende zes voorbeelden zijn beslist niet volledig en niet in detail uitgewerkt. Dat was ook niet de opdracht. Uitwerking van projectideeën, bedacht en gedragen door de boeren rond het Veerse Meer is een vervolg op dit rapport. Kortom, de bedoeling is beeldvorming en discussie over de mogelijkheden van een bedrijvennetwerk, resulterend in vernieuwende impulsen, leidend tot meerwaarde voor het eigen bedrijf en voor de omgeving.

In hoofdstuk twee wordt het conceptuele idee besproken voor een bedrijvennetwerk. Nadruk wordt gelegd op samenwerkingsverbanden, nieuwe allianties, ruimte voor experiment, kracht door verscheidenheid en het de buitenwereld laten zien wat je doet.

In hoofdstuk drie worden zes voorbeelden beschreven die succesvol zouden kunnen zijn via een bedrijvennetwerk rond het Veerse Meer, genaamd het Veerse Meer-werk. De voorbeelden zijn beeldvormend voor de werking van het bedrijvennetwerk en zijn een beperkte selectie van de mogelijkheden. De voorbeelden zijn tot stand gekomen via enerzijds een interne brainstormsessie gericht op toekomstmogelijkheden van het gebied en anderzijds een inventarisatie van bestaande en voorgestelde initiatieven uit de regio.

Afgesloten wordt met een hoofdstuk met aanbevelingen gericht op concretisering en vervolg.

2 Toekomstgericht ondernemen in een bedrijvennetwerk

2.1 Kansen op gebiedsniveau

De Zeeuwse akkerbouw zit in de verdrukking. Sterke punten zoals het hoge kennisniveau van de ondernemers, de hoge productiecijfers en de hoge mechanisatiegraad lijken onvoldoende om de continuïteitsmogelijkheden voor de bedrijven op peil te houden. Dit geldt zeker als daarbij de zwakke punten betrokken worden. Denk hierbij aan de beperkte grondmobiliteit, hoge kosten voor grond en arbeid in relatie tot de huidige financiële positie, beperkte beregingsmogelijkheden en de eenzijdige bouwplannen en afzetmarkten.

De buitenwereld staat niet stil en dat betekent dat de agrarisch ondernemers meerdere bedreigingen het hoofd moeten bieden maar ook meerdere kansen kunnen grijpen. Onderstaand een aantal willekeurige kansen en bedreigingen die elkaar soms versterken en soms in tegengestelde richting werken.

- Afnemers en consumenten van land- en tuinbouwproducten vragen steeds meer om maatwerk en de behoefte aan specialisaties neemt toe.
- Mede door internationalisatie en concentratie worden afzetpartijen groter en groter. Daardoor stijgt bij deze organisaties de behoefte aan grote partijen product met uniforme hoge kwaliteit.
- Toenemende behoefte bij consument en afzetorganisaties aan informatie over het product en de productiewijze gericht op betrouwbaarheid, traceerbaarheid en veiligheid.
- Toegenomen belangstelling van de burger voor het buitengebied gericht op milieu, recreatie en wonen;
- Grotere betrokkenheid en dus meer financiële middelen van overheid (regionale planvorming) en maatschappelijke organisaties bij het beheer van strategische voorraden in het buitengebied (water, biodiversiteit, stilte, natuur)
- De afstand tussen consument en producent neemt alleen maar toe. Het beeld van de consument over de boer en zijn productiewijze vervaagt en het begrip verdwijnt.
- Ontwikkeling van nieuwe technologieën gericht op opbrengstverhoging, kostprijsverlaging of kwaliteitsverbetering.
- Behoeft aan eigen regionale identiteit en streekbinding bij zowel burgers als consumenten

De vraag is of individuele telers hier op in kunnen spelen en hoe ze dat zouden kunnen doen. De persoonlijke mogelijkheden zijn begrensd en daarbij ontbreekt het vaak aan tijd en financiële ruimte om te kunnen experimenteren. Bovendien is bekend dat het resultaat het best is als de ondernemer zich juist richt op dat gene waarin hij goed is en wat past bij zijn bedrijfsstijl. Als de kansen individueel niet zijn te benutten zullen andere werkvormen moeten worden gekozen. Werkvormen waardoor een grotere schaal- of volumeomvang bereikt kan worden, waardoor risico's gespreid kunnen worden maar waarbij toch de sterke punten van het individuele ondernemerschap gebruikt worden.

Door te werken vanuit een gebiedbenadering worden meer kansen realiseerbaar en meer bedreigingen hanteerbaar. Juist door koppeling van individuele innovatieve ondernemers en hun kwaliteiten kan in een gebied van bijvoorbeeld 5000 ha veel slagvaardiger op de ontwikkelingen gereageerd worden en kunnen meerdere doelen worden bereikt. Dit kan door middel van een bedrijvennetwerk.

2.2 Het bedrijvennetwerk

2.2.1 Koppelen van projecten en initiatieven

Het bedrijvennetwerk verbindt een groot aantal projecten en initiatieven op het gebied van plattelandsvernieuwing en innovaties in de landbouw. Projecten die worden uitgevoerd door boeren of samenwerkingsverbanden van boeren. Projecten die de gevarieerdheid aan bedrijven en de innovatiekracht van ondernemers ondersteunen. Projecten die een breed palet laten zien van verbrede landbouw tot gespecialiseerde landbouw. Juist door koppeling ontstaan weer nieuwe kansen en kunnen nieuwe

marktmogelijkheden ontstaan. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een projectgroep aardappeltelers die met Eurep-GAP aan de slag gaat en een telersproject gericht op natuurbeheer. De deelnemers aan het natuurbeheerproject kunnen op effectieve wijze het onderdeelje natuur in EUREP-GAP op de bedrijven van hun collega's invullen. Door hierbij bovendien een gebiedsvisie te betrekken kunnen mogelijk de natuurdoelen op gebiedsniveau beter bereikt. De kansen om hier financiële middelen voor te verkrijgen stijgen daardoor. Andere voorbeelden zijn het koppelen van een telersproject High Tec landbouw en een scholingsproject van een technische school. De koppeling van een waterbeheersproject met een beregeningsproject via zoetwaterpolders etc. Juist de stapeling van projecten levert extra meerwaarde. Bijkomend effect is dat door de koppelingsmogelijkheden een groter publiek kan worden bereikt dat niet op individuele projecten afkomt, met als gevolg een positief effect op het imago.

Figuur 1 geeft een visuele weergave van het bedrijvensnetwerk waar ondernemers samenwerken in verschillende projecten en er coordinatie en ondersteuning plaats vindt vanuit een centrum. Figuur 2 symboliseert de toenemende meerwaarde indien projecten en initiatieven worden gekoppeld.

2.2.2 Coördinatie

Coördinatie en regie van de verschillende projecten in het netwerk vinden plaats vanuit een centrum in het gebied dat wordt ingericht als bezoekerscentrum. Dit kan een aparte locatie zijn maar zou ook op het erf van een landbouwbedrijf kunnen staan. Van hieruit wordt voorlichting en PR over het netwerk en de diverse projecten verzorgd. In het centrum zijn exposities en presentaties van de resultaten. Het centrum kan gebruikt worden voor vergaderingen en bijeenkomsten. Vanuit het centrum kunnen rondleidingen georganiseerd worden naar bedrijven uit de projecten. Zo kunnen combinaties uit de projecten worden aangeboden. (bijv. windenergie en precisie landbouw enz.). Naar buiten kan zo een breed scala aan onderwerpen gepresenteerd worden. Daarmee is het centrum interessant voor boeren uit de regio en voor boeren uit de rest van het land maar ook voor burgers en recreanten uit het gebied.

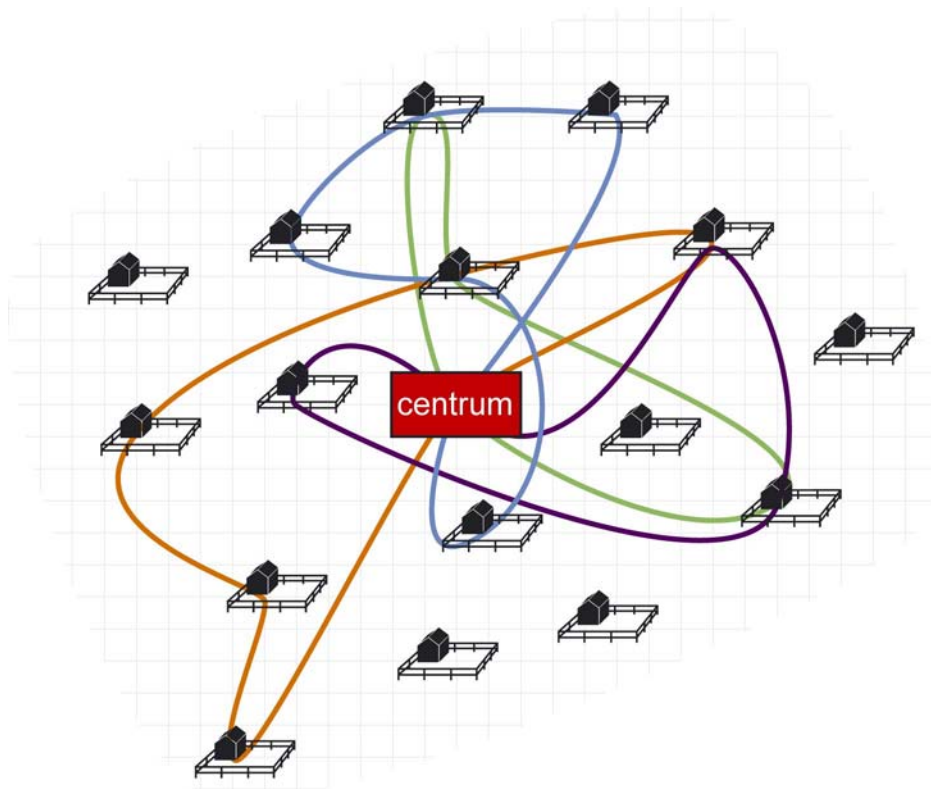
De locatie voor het centrum zou zo gekozen moeten worden dat het zelf ook startpunt kan zijn van activiteiten gekoppeld aan diverse projecten. Een locatie dicht bij natuur en recreatiemogelijkheden kan bij het juiste aanbod veel mensen trekken. Vanuit het centrum kunnen wandel- en fietsroutes uitgezet worden door het hele gebied. Bij de keuze van de routes wordt rekening gehouden met de activiteiten die ondernemers aanbieden. Wandelroutes langs natuurvriendelijke oevers en ondernemers die diensten aanbieden (steekproducten, horeca, logies etc.). Ondernemers kunnen dan voorlichting geven over hun activiteiten binnen de verschillende projecten. Het centrum zelf zou ook activiteiten kunnen ontplooiën (theeschenkerij, zorgboerderij, kinderopvang) of er zou aandacht besteed kunnen worden aan landschappelijk bouwen.

2.2.3 Gebieds- en bedrijfsniveau

Het netwerk geeft een handvat om een integrale gebiedsvisie concreet te vertalen naar bedrijfsniveau. Op gebiedsniveau kan een landschapsplan of waterbeheersplan opgesteld worden waarbij een groot gedeelte van het beheer en onderhoud door hierop gespecialiseerde boeren wordt uitgevoerd, ook op bedrijven van hun collega's. Ook kunnen door de gezamenlijke aanpak meer taken opgepakt worden die individueel niet kunnen. Zo kunnen bijvoorbeeld voor het gehele gebied beheerstaken opgenomen worden die nu bij andere instanties liggen.

Door product- en afvalstromen op gebiedsniveau te analyseren ontstaat inzicht in enerzijds mogelijkheden milieuwinst te realiseren middels kringlopen en anderzijds om mogelijke logistieke of kostenvoordelen te behalen. Hier kunnen concrete projecten op gericht worden waarbij ook samenwerking mogelijk is met de toeleverende industrie, afzetorganisaties en loonwerkers.

Samenwerking op regionaal niveau biedt ook mogelijkheden op heel andere gebieden. Het centrum kan als loket fungeren om voor het gebied bepaalde diensten te realiseren. Zorg door landbouwbedrijven zou zo in het gebied centraal geregeld kunnen worden.

Figuur 1. Het bedrijvennetwerk bestaande uit verschillende samenwerkingsprojecten van ondernemers

Figuur 2. De meerwaarde neemt toe naarmate meer projecten worden gekoppeld

2.2.4 Kennisbundeling en kennisontwikkeling

Door verschillende groepen deel te laten nemen in het netwerk kan kennis gebundeld worden. In het centrum zouden boerenorganisaties, onderzoek en onderwijsinstellingen kunnen samengaan. De bundeling van kennis en organisaties zorgt voor meer mogelijkheden voor experiment. Hierbij gaat het niet alleen om de meer traditionele vormen van landbouwkundige demonstratieproeven en onderzoeken maar ook om innovaties en proefballonnetjes gedragen door nieuwe samenwerkingsverbanden tussen telers en verwerkende industrie of telers en maatschappelijke organisaties.

Projecten zouden eventueel in het curriculum van studierichtingen van AOC Goes en Hogeschool Zeeland kunnen worden opgenomen. Coördinatie van de diverse projecten zou als doorlopend project voor studenten ingevuld kunnen worden. Het centrum zou een rol kunnen spelen bij het onderwijzen van kinderen over platteland en voedsel en zou kunnen helpen bij het samenstellen van lespakketten.

2.2.5 Imago: toon wat er gebeurt

In de landbouw wemelt het van de activiteiten en nieuwe initiatieven. In tal van projecten wordt gewerkt aan vernieuwingen en worden nieuwe taken opgepakt. Vaak gebeurt dit binnen een groep ondernemers of door individuele ondernemers op hun eigen bedrijf. Meestal bestaan de deelnemers van projecten uit ondernemers die een zelfde visie hebben: je zoekt gelijkgestemden om samen te werken aan die dingen die je belangrijk vindt. Projecten richten zich dan ook vaak op 1 onderwerp of thema: mineralen of natuurbeheer of afzet van aardappelen enz. Voorlichting en promotie activiteiten in deze projecten bereiken hierdoor altijd slechts een kleine groep speciaal geïnteresseerden. Het grote publiek is vaak niet op de hoogte van wat er allemaal al ontwikkeld wordt in de landbouw.

Het bedrijfvennetwerk resulteert in het bereiken van een grote groep belangstellenden. Het centrum laat de veelheid aan initiatieven zien en verkleint de afstand tussen boer en burger. Bij een goede opzet wordt het centrum zelf onderwerp van excursies en dagbezoek. Door het streekeigen karakter van de initiatieven die via het centrum gepresenteerd worden, heeft het gebied een unieke locatie erbij die recreanten en burgers verbindt met de waarden en eigenheid van het gebied.

2.3 Voordelen van de aanpak

De aanpak via het bedrijfvennetwerk biedt voor de agrarisch ondernemers kansen om activiteiten op te pakken of te verbeteren waar de bedrijfsomvang en de individuele ondernemerscapaciteiten normaal gesproken te begrenst voor zijn. Het bedrijfvennetwerk biedt daarin de volgende voordelen.

- Het innovatievermogen van ondernemers wordt gestimuleerd. Telers starten die projecten die passen bij hun eigen kwaliteiten, interesses en kansen voor het eigen bedrijf. Door het actief zoeken naar samenwerkingspartners kunnen kansen en innovaties opgepakt worden, die moeilijk individueel zijn te realiseren. Afhankelijk van de dan geldende problematiek en uitdagingen zullen nieuwe ondernemers instappen en nieuwe projecten worden gestart. Zo ontstaat een vitaal geheel van inspirerende projecten die voortdurend aansluiting vinden bij nieuwe ontwikkelingen. Samenwerking tussen verschillende typen agrarisch ondernemers, maatschappelijke en of marktorganisaties wordt gestimuleerd en leidt daarmee tot onverwachte nieuwe markt-product combinaties.
- Het netwerk fungeert als uithangbord voor de innovatiekracht en maatschappelijke betrokkenheid van de agrarische sector. Hier kan de landbouw de buitenwereld laten zien wat agrarische ondernemers te bieden hebben. Zo draagt het bij aan een positieve beeldvorming over landbouw de verbetering van de relatie burger-boer. Er kunnen in een gebied een veelheid aan bedrijfsvormen en initiatieven gepresenteerd worden, zowel regiogerichte bedrijven als wereldmarktgerichte bedrijven. Boeren, overheden, burgers, recreanten kunnen dat wat hen interesseert in een bedrijfseconomische setting in de praktijk zien.
- Er wordt gebruik gemaakt van de veelzijdigheid en gevarieerdheid van het Zeeuwse landschap en de Zeeuwse landbouw, daarmee is dit netwerk per definitie uniek in Nederland.
- Er wordt gewerkt vanuit zowel het gebiedsperspectief als vanuit het bedrijfsperspectief. In samenwerkingsverbanden kan op gebiedsniveau een hogere efficiëntie en betere duurzaamheid bereikt worden (kortere ketens, gesloten kringlopen). Samenwerken op gebiedsniveau biedt de mogelijkheid om nieuwe markten en geldstromen aan te boren.

- Kennisontwikkeling en uitwisseling wordt vergroot door verschillende redenen. Projecten worden direct in de praktijk uitgevoerd door ondernemers die er veel voor voelen. De opgedane ervaringen vormen een inspirerende bron voor kennisuitwisseling. Het centrum verzorgt informatie en stimuleert communicatie over de uitgevoerde projecten. De deling van kennis kan tot nieuwe impulsen en aanknopingspunten voor verbetering leiden. Daarnaast biedt het centrum experimenteerruimte om innovatieve ideeën uit te testen in samenwerking met ondernemers. Door betrokkenheid van onderwijs, onderzoek en voorlichting wordt het potentieel voor verdere innovatieve ontwikkelingen fors vergroot. De opzet en profilering van het netwerk bieden bovendien volop mogelijkheden om aansluiting te vinden bij nationaal werkende organisaties en een landelijk innovatienetwerk. Hierdoor kan nieuwe kennis sneller naar de Zeeuwse praktijk doorstromen.

3 Voorbeelden voor het Veerse Meer-werk

3.1 Methode

Om te illustreren hoe het centrum en bedrievennetwerk kan werken zijn zes projectvoorbeelden beschreven gericht op het gebied rond het Veerse Meer. De aanpak van het netwerk en centrum noemen we hier het Veerse Meer-werk. Deze zes voorbeelden zijn tot stand gekomen via enerzijds een interne brainstormsessie en anderzijds een inventarisatie van bestaande en voorgestelde initiatieven uit de regio. Bij deze zes voorbeelden is er nadrukkelijk gelet op de meerwaarde die behaald wordt via het Veerse Meer-werk. Daarnaast zijn het praktische voorbeelden die aansluiten bij bestaande initiatieven, waarbinnen makkelijk nieuwe initiatieven zijn onder te brengen. Door deze “stapeling” van projecten zou extra meerwaarde verkregen kunnen worden.

Het is overigens niet de bedoeling geweest om de lijst met projectvoorbeelden compleet te maken. Gelet op het draagvlak onder de belanghebbenden, geldt dat voor een concreet vervolg het beter is om voort te bouwen op de wensen en ideeën uit het gebied.

Binnen de projectvoorbeelden is gekozen voor de volgende structuur: allereerst wordt beschreven wat het project is en hoe het werkt. Vervolgens wordt de relatie gelegd tussen de verschillende projectvoorbeelden. Ten derde worden bestaande en voorgestelde initiatieven opgesomd, aangevuld met ideeën uit interne brainstormsessies die de werking van het Veerse Meer-werk illustreren. Deze ideeën kunnen uiteraard verder aangevuld worden. Ten vierde komen een aantal belangrijkste voorwaarden voor het realiseren voor het betreffende project aan de orde. Ten vijfde wordt in een cirkeldiagram een inschatting gemaakt van de mate waarop het project zich richt op bepaalde thema's. Deze thema's richten zich op mogelijke doelstellingen die de verschillende doelgroepen binnen het zestal projectvoorbeelden kunnen hebben. Gekozen is voor de volgende zes thema's: educatie en kennisontwikkeling, gevarieerd regionaal voedselaanbod, goed functionerend ecosysteem, imago + afstand consument-producent, efficiënte landbouwproductie en ontspanning + gezondheid. De invulling van dit cirkeldiagram is een subjectieve inschatting door de betrokken onderzoekers. Er is hierbij een grove vergelijking gemaakt tussen de verschillende projectvoorbeelden. De vijf doelgroepen waar op gelet is bij de uitwerking van de voorbeelden zijn: agrarisch ondernemers rond het Veerse Meer, agrarisch ondernemers extern, bewoners van het gebied, recreanten en onderwijsinstellingen. Voor deze groepen wordt in kwalitatieve termen de meerwaarde van het project beschreven. Uiteraard kunnen er meer doelgroepen gedefinieerd worden.

3.2 Optimalisatie Landbouwproductie rondom het Veerse Meer

Wat is het?

Dit projectidee richt zich op innovatieve landbouwers die willen werken aan verdergaande kostprijsverlaging of kwaliteitsverbetering en daarbij mikken op schaalvergroting, onderlinge specialisatie en of het gebruik van vernieuwende technologieën en teelten. Centraal staan die innovaties die voor individuele bedrijven moeilijk zijn te realiseren. Het betreft ideeën waar: a) een behoorlijke bedrijfsomvang noodzakelijk is om de innovatie rendabel op te kunnen zetten; b) de aanloopkosten hoog zijn c) er experimenteeruimte noodzakelijk is of d) er productievolumes nodig zijn om een afnemer te kunnen interesseren. Voorbeelden zijn toepassing van GPS/GIS technieken, windmolenparken, energieteelten, werktuigenpools waar op basis van jaarkosten een machine uitgeteeld kan worden, grondruil om specialisatie mogelijk te maken.

Hoe werkt het?

Coördinatie van de verschillende ideeën voor het bedrievennetwerk vindt plaats vanuit de centrale locatie die tevens bezoekerscentrum kan zijn. Dit centrum vormt een loket voor ondernemers met vernieuwende

ideeën en ondersteunt daarbij in de zoektocht naar collega-telers, partners, investeerders en afnemers. Het stuurt verkenningen en perspectievenstudies aan voor innovaties rond het thema schaalvergroting en technologie. Daarnaast kan er experimenteerruimte geboden worden met proefvelden, proefopstellingen en prototypes. Door het initiëren van de samenwerkingsverbanden, de onderlinge uitruil en de experimenteerruimte worden schaalvoordelen, verdergaande specialisatie en technologische vernieuwing gerealiseerd. Naast een economische voordeel valt er ook logistieke- en milieuvoordelen te behalen. Dit zal zeker het geval kunnen zijn in dien ook ketenpartijen en loonwerkbedrijven in de samenwerkingsverbanden betrokken worden.

Het centrum verschaft informatie en organiseert themabijeenkomsten over de lopende projecten. Door de spin-off kan een innovatiegolf op gang gebracht worden.

Elementen van Optimalisatie Landbouwproductie

Bestaande en voorgestelde initiatieven uit de regio:

- Precisietechnologie in Zeeland: samenwerking tussen 3 verschillende bedrijven (bloembollenbedrijf, biologisch landbouwbedrijf en gangbaar akkerbouwbedrijf) op het gebied van vergaande technologische ontwikkelingen zoals sensoren, toedieningstechnieken, informatie- en communicatietechnologie en precisietechnologie (GPS);
- Gezamenlijk windmolenpark t.b.v. windenergie productie;
- Biologische Landbouw Machinekring (gezamenlijke aanschaf machines mechanische onkruidbestrijding of precisiebemester (in ontwikkeling);
- Kiezen voor Toekomst: verbetering rentabiliteit akkerbouwbedrijven door schaalvergroting (samenwerkende aardappeltelers) (i.o.);
- Grondbank.

Aanvullende ideeën voor Optimalisatie Landbouwproductie:

- Biomassa omvormen in energie (vergelijk met het opwekken van energie uit pluimveemest);
- Verbreding machinekring naar gangbare landbouw;
- Opzetten kwaliteitskring gericht op het systematisch beoordelen/auditten van elkaar's management en ondernemerschap;
- Binnen een samenwerkingsverband specialiseren op bewaring en verwerking voor collega's;
- Bundeling en onderlinge afstemming van bewaring, verwerking en afzet van landbouwproducten.

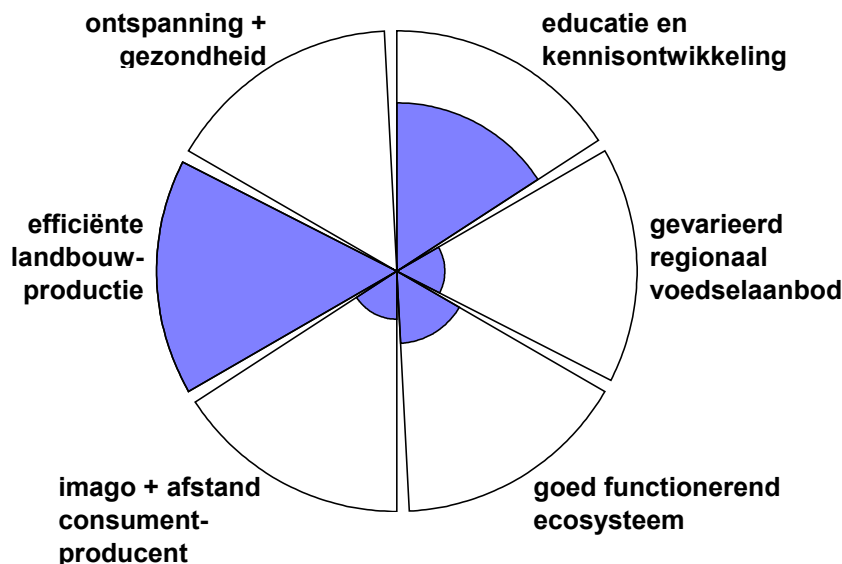
Koppeling met andere projecten

- 3.7 Natuur & Landschap rondom het Veerse Meer: boeren gespecialiseerd in natuur en landschapsbeheer kunnen bijvoorbeeld deze taken tevens uitvoeren op bedrijven van collega's die daar niet op ingericht zijn.
- 3.3 Duurzame Bedrijvigheid rondom het Veerse Meer: vele onderdelen binnen optimalisatie landbouwproductie kunnen bijdragen aan een verbeterde duurzaamheid, zoals toepassing van precisie technieken, optimalisatie afleverplanning en transportbewegingen, bewaring door derden.

Voorwaarden voor het realiseren van Optimalisatie Landbouwproductie rondom het Veerse Meer

- Een loket voor ondernemers die collega's en partners nodig hebben om hun innovatieve ideeën te kunnen realiseren;
- Deskundigheid op projectmanagement en projectbouw en het genereren van risicodragend kapitaal;
- Een locatie waar innovatieve ideeën in de landbouwpraktijk getoetst en gedemonstreerd kunnen worden;
- Helderheid over afspraken rond geheimhouding en informatieverstrekking;
- Een gebiedsvisie over waar welk type grondgebruik en bedrijfstype wenselijk is;
- Een organisatie die zich mede gebaseerd op de gebiedsvisie richt op verbetering van mogelijkheden van grondruil en grondmobiliteit.

Waar richt Optimalisatie Landbouwproductie zich met name op?

Figuur 3. Het cirkeldiagram geeft een inschatting van de mate waarop Optimalisatie Landbouwproductie rondom het Veerse Meer zich richt op een thema in verhouding tot andere thema's. Wanneer een 'taartpunt' volledig gevuld is richt het project zich dus met name op desbetreffend thema.

Beschrijving per doelgroep van de betekenis van Optimalisatie Landbouwproductie

Agrarisch ondernemers rond het Veerse Meer:

Het project biedt kansen voor ondernemers om een kostprijsverlaging te behalen middels schaalvergroting binnen samenwerkingsverbanden. Hierdoor bestaan mogelijkheden het eigen specialisme beter te benutten. Daarnaast komen innovaties binnen bereik die normaal gesproken alleen op zeer grootschalige bedrijven rendabel zijn. Kennisontwikkeling vindt plaats middels de experimenteerruimte die het netwerk biedt.

Agrarisch ondernemers extern:

Het project Optimalisatie Landbouwproductie vormt een kennisbron voor externe telers. Innovaties die hier opgepakt worden kunnen ook elders van betekenis zijn.

Bewoners van het gebied:

Ontwikkeling van innovatieve ideeën kan uitstraling krijgen richting toe- en afleverende bedrijven en effect hebben op de bedrijvigheid in het gebied

Recreanten:

De betekenis van het project Optimalisatie Landbouwproductie is marginaal voor de recreant. Voor een beperkte groep kan informatie over en toegang tot de vernieuwende ideeën een leuke dagbesteding zijn.

Onderwijsinstellingen:

Het project creëert volop mogelijkheden voor projectgericht onderwijs en studieopdrachten, bijvoorbeeld over ICT-toepassingen, regionaal grondgebruik, juridische, fiscale, bedrijfskundige en landbouwkundige aspecten bij samenwerkingsverbanden, verkenningen over kansen voor economie en milieu bij schaalvergroting.

3.3 Duurzame Bedrijvigheid rondom het Veerse Meer

Wat is het?

Invulling geven aan duurzaamheid is essentieel voor op de toekomst gericht ondernemers. Het project Duurzame Bedrijvigheid richt zich op het verbeteren van prestaties op het vlak van duurzaamheid in het gebied. Dit door het 'slim' aan elkaar knopen van allerlei verschillende activiteiten die het thema "duurzaamheid" raken. Samenwerken in het gebied bij gebruik van eindige grondstoffen om te komen tot beperking van grondstofstromen en het sluiten van kringlopen. Daarnaast wordt rekening gehouden met natuur en landschap en worden duurzame energiebronnen benut.

Hoe werkt het?

Op basis van een plan dat de afvalstromen, stofstromen en energiestromen in het gebied vastlegt kan worden gezocht naar mogelijkheden voor samenwerking tussen bedrijven en bedrijfstakken (bijvoorbeeld akkerbouw met veehouderij), om milieuwinst te boeken. Het centrum fungeert als coördinatiepunt en ontwikkelingscentrum voor nieuwe initiatieven, zorgt voor kennisoverdracht en brengt demo projecten in. Agrarisch ondernemers kunnen zich via het centrum oriënteren en inschrijven op nieuwe initiatieven.

Elementen van Duurzame Bedrijvigheid

Bestaande en voorgestelde initiatieven uit de regio:

- Koppelbedrijven Noord-Brabant en Zeeland;
- Demo biologische landbouw;
- BIOM en Telen met Toekomst;
- Behandeling afvalwater;
- Effluent RWZI voor akkerbouwdoeleinden.

Aanvullende ideeën voor inrichting en uitvoer van Duurzame bedrijvigheid:

- Voorbeeldproject voor de regio gericht op duurzaamheid met o.a. energieteelt, zonnecollectoren of beregening vanuit zoetwaterpolders gerealiseerd door een groep ondernemers;
- Inrichting van het gebied rekening houdend met grondwaterstanden en teeltmogelijkheden in samenwerking met waterschappen;
- Inrichting van het gebied rekening houdend met wat waar kan (welke bedrijvigheid geschikt is op welke plaats in het gebied), gerelateerd aan tot natuur- en waterkwaliteit.
- Volledig gesloten streekbedrijven en samenwerking tussen akkerbouwbedrijven en veehouderijbedrijven ('graan voor mest');
- Grondgebonden bedrijven met water en bodem als uitgangspunt.

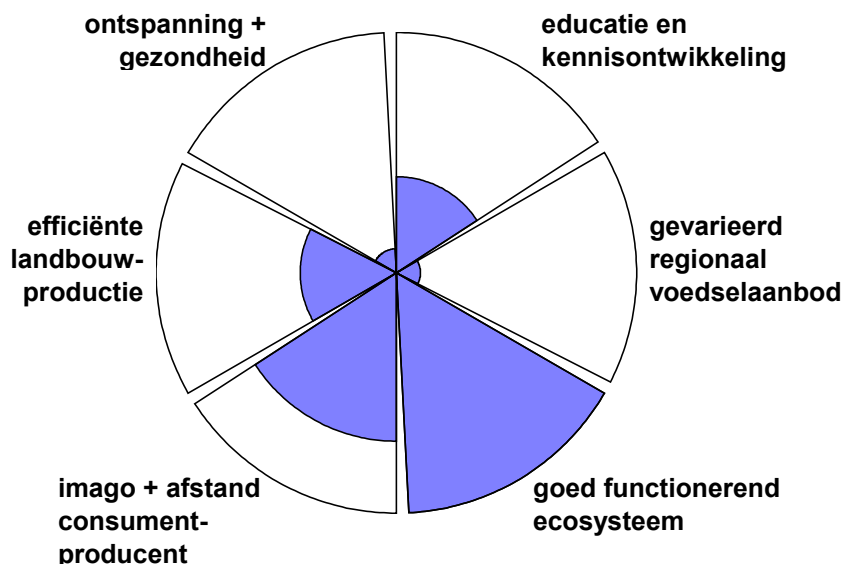
Koppeling met andere projecten

- 3.2 Optimalisatie Landbouwproductie: bijvoorbeeld gezamenlijke benutting van duurzame energiebronnen, gebruik precisietechnieken, optimaal gebruik van grond- en afvalstoffen.
- 3.7 Natuur en Landschap: spuitvrije zones gericht op emissievermindering (verlaging milieubelasting) gebruiken voor natuurontwikkeling en -beheer. Materiaal geproduceerd bij natuurbeheer gebruiken als input voor andere bedrijfssystemen.

Voorwaarden voor het realiseren van Duurzame Bedrijvigheid

- Een gebiedsinventarisatie van water-, energie-, en afvalstromen en een uitwerking naar mogelijkheden voor milieuwinst;
- Een visie over het belang van duurzaamheid op het toekomstig landbouwbedrijf;
- Deskundigheid over duurzame energie, stofstromen en activiteiten die leiden tot milieuwinst;
- Afstemming van activiteiten op een centraal punt;
- Bereidheid tot samenwerking tussen bedrijven van verschillende sectoren;
- Inzet van de Grondbank.

Waar richt Duurzame bedrijvigheid zich met name op?

Figuur 4. Het cirkeldiagram geeft een inschatting van de mate waarop Duurzame Bedrijvigheid zich richt op een thema in verhouding tot andere thema's. Wanneer een 'taartpunt' volledig gevuld is richt het project zich dus met name op desbetreffend thema.

Beschrijving per doelgroep van de betekenis van Duurzame Bedrijvigheid

Agrarisch ondernemers rond het Veerse Meer:

Een goed functionerend ecosysteem is een uitgangspunt bij Duurzame Bedrijvigheid. Subsidies (op b.v. zonnecollectoren) en kostenbesparende maatregelen (b.v. gebruik regenwater) zijn gunstig voor het inkomen van de ondernemers. Duurzame Bedrijvigheid laat zien dat in de landbouw rekening wordt gehouden met het milieu en dat er op divers terrein milieuwinst te boeken valt. Dit draagt bij aan een positief imago.

Agrarisch ondernemers extern:

Voor de externe agrarisch ondernemer heeft Duurzame bedrijvigheid rondom het Veerse een voorbeeldfunctie, maar geeft ook mogelijkheden tot participatie. Wanneer kringlopen niet gesloten kunnen worden binnen het gebied zal gekeken worden naar bedrijven buiten het gebied. Omdat het gebied rondom het Veerse Meer voornamelijk akkerbouwgebied is liggen de kansen bij bijvoorbeeld koppelbedrijven voornamelijk bij externe veehouders.

Bewoners van het gebied:

Duurzame bedrijvigheid rondom het Veerse Meer levert voor de bewoners een betere kwaliteit van het landschap. Daarnaast kunnen bewoners kennismaken met duurzame agrarische activiteiten in hun gebied wat leidt tot meer acceptatie, betrokkenheid en waardering.

Recreanten:

Voor hen geldt hetzelfde als voor de bewoners van het gebied.

Onderwijsinstellingen:

Duurzame bedrijvigheid rondom het Veerse Meer creëert mogelijkheden voor studenten voor onderzoek

naar het sluiten van kringlopen, duurzame agrarische activiteiten op gebiedsniveau en mogelijkheden tot uitvoer van innovatieprojecten. Ook een coördinerende rol is voor hen weggelegd.

3.4 De Tafel van het Veerse Meer

Wat is het?

De Tafel van het Veerse Meer geeft invulling aan profilering van de regionale land- en tuinbouw en aan het creëren van nieuwe afzetmarkten. De Tafel van het Veerse Meer schept kansen door regionale samenwerking van voedselproducenten met horeca en toerisme via het netwerk. Verkooppunten van producten van De Tafel van het Veerse Meer zijn restaurants en (streek)winkels. De producten die via De Tafel van het Veerse Meer afgezet worden zijn kwalitatief hoogwaardige streekproducten, waaraan eventueel randvoorwaarden voor productie gesteld kunnen worden. Het concept beslaat het idee dat de menukaart gevuld wordt met streekproducten, waarbij de keten zo kort mogelijk wordt gehouden. De Tafel van het Veerse Meer richt zich op de 'Bourgondische' en 'betrokken' consument voor wie de herkomst van het product en aandacht voor de productiewijze van belang zijn.

Hoe werkt het?

Gegevens van huidige voedselproductie en verkenning van vraag en aanbod dienen als basis voor een businessplan. Bedrijven worden geïnventariseerd die interesse hebben in het produceren voor de Tafel van het Veerse Meer. Centraal wordt vervolgens gecoördineerd welke streekproducten kunnen worden geproduceerd op bedrijven rondom het Veerse Meer en vindt afstemming plaats tussen vraag en aanbod. Nieuwe teelten en producten kunnen door de producenten worden ingebracht en worden afgestemd op het huidige aanbod en de (potentiële) vraag. Het centrum vervult hierbij ook een educatieve rol van het experimenteren met en het onder de knie krijgen van nieuwe teelten en van voedselverwerkingsmethoden. Ook speelt het centrum een rol in de vermarkting van de producten, waarbij eventueel een gradatie aangebracht wordt in verkoop van producten van de Tafel van het Veerse Meer van strandtent tot exclusief restaurant.

De consument verkrijgt via de streekrestaurants of detailhandelaren informatie over het product en het bedrijf waar het is geproduceerd. De consument kan de voedselproducent bezoeken op het bedrijf of op een internetsite van het centrum.

Ingrediënten van de Tafel van het Veerse Meer

Bestaande en voorgestelde initiatieven uit de regio:

- Nieuwe teelten als druiventeelt (met daaraan gekoppeld vinificatie), mosselteelt, kruidenteelt, knoflookteelt en brouwergerst;
- Vlees d.m.v. begrazing van vleesvee in een natuurgebied in de streek;
- Theeschenkerij op akkerbouwbedrijf.

Aanvullende ideeën voor De Tafel van het Veerse Meer:

- Na inventarisatie van huidige streekeigen voedselaanbod kan de streek zich richten op voedselgewassen die nog niet in het menu voorkomen. Mogelijkheden zijn: hopteelt met bierbrouwerij, fruitteelt met hoogstamfruitbomen, zoute landbouw initiatieven (zoals het telen van zeekraal ter consumptie), zuivelproductie d.m.v. begrazing van melkvee in een natuurgebied in de streek, vis;
- Fietsroutes langs opengestelde agrarische bedrijven van De Tafel van het Veerse Meer;
- Verwerking lokale akkerbouwproducten tot eindproducten, bijvoorbeeld bier en frites van De Tafel van het Veerse Meer.

Koppeling met andere projecten

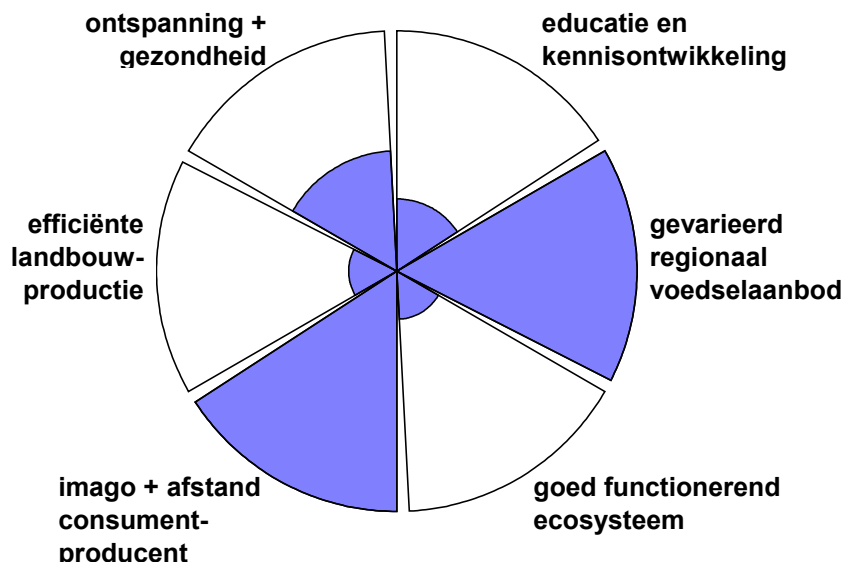
- 3.7 Natuur en landschap. In principe komen de producten van de tafel van het Veerse meer uit de streek. Belangrijk hierbij is de binding met natuur& landschap rond het Veerse meer. Doordat in het netwerk ook boeren zitten die aan natuur- en landschapsbeheer werken is het veel eenvoudiger om nieuwe streekproducten geproduceerd op deze bedrijven op te nemen in het assortiment van de Tafel.

- 3.5 Recreatie en educatie. De Tafel van het Veerse Meer creëert mogelijkheden voor studenten. Marketingconcepten voor streekproducten, nieuwe en vernieuwen van streekrecepten op horecascholen. Restaurants en streekwinkels kunnen vertrekpunt of eindpunt zijn van recreatieve routes. Naar aanleiding van oude streekproducten kan informatie gegeven worden over cultuurhistorie en achtergronden van die specifieke producten.
- 3.6 Zorg om het Veerse Meer. Bepaalde bedrijven van de Tafel van het Veerse meer bieden zorgvragers de gelegenheid om mee te draaien in (delen van) het bedrijf. Ze kunnen bijvoorbeeld werken in de bediening of helpen bij het productieproces van producten die aangeboden worden.
- 3.2 Optimalisatie Landbouwproductie: verkenningen voor lokale teelten en verwerking ervan kunnen ontwikkeld en geoptimaliseerd worden.

Voorwaarden voor het realiseren van De Tafel van het Veerse Meer

- Centrale coördinatie van de met De Tafel van het Veerse Meer samenhangende projecten;
- Continuïteit van productie, jaarrond aanbod met per seizoen verschillende specialiteiten (afgestemd op de vraag per seizoen);
- Toezicht op het concept (conceptbewaking): niet iedereen zal zonder meer producten onder het concept van de Tafel van het Veerse Meer zijn of haar producten kunnen aanbieden;
- Overeenstemming over het “typisch Zeeuws menu” (en oude Zeeuwse gerechten kunnen in ere hersteld worden);
- Bekendheid van De Tafel van het Veerse Meer (en afzetpunten) door pr-activiteiten;
- Openheid van bedrijven en hun productiewijze, transparantie van de keten. De kwaliteit, veiligheid, milieuvriendelijkheid en streekgebondenheid moeten aantoonbaar worden gemaakt;
- Een aantrekkelijke centrale plek om o.a. informatie op te vragen of om zich aan te melden voor diverse projecten;
- Informatie infrastructuur: in folders verkrijgbaar via de streekrestaurants of detailhandelaren staat informatie over het product en het bedrijf waar het is geproduceerd;
- Aanbod van een grote diversiteit aan (streek)producten om het menu van De Tafel van het Veerse Meer te vullen. Het kan gaan om een klein areaal met een laag productie volume, maar met een grote diversiteit;
- Samenwerking tussen voedselproducenten, verwerkende industrie, horeca en middenstand;
- Voorwaarden stellen voor externe producenten.

Waar richt De Tafel van het Veerse Meer zich met name op?

Figuur 5. Het cirkeldiagram geeft een inschatting van de mate waarop De Tafel van het Veerse Meer zich richt op een thema in verhouding tot andere thema's. Wanneer een 'taartpunt' volledig gevuld is richt het project zich dus met name op desbetreffend thema.

Beschrijving per doelgroep van de betekenis van De Tafel van het Veerse Meer

Agrarisch ondernemers rond het Veerse Meer:

In De Tafel van het Veerse Meer laat de agrarisch ondernemer zien wat het totaal aan agrarische bedrijven in de streek de consument te bieden heeft. De Tafel van het Veerse Meer richt zich hiermee voornamelijk op het verkleinen van de afstand tussen producent en consument en op het verbeteren van het imago van de agrarisch ondernemer en de sector. Daarnaast betekent De Tafel van het Veerse Meer voor een beperkte groep ondernemers een nieuwe afzetmarkt. Het richt zich op kleinschalige productie, met een brede range aan (streek)producten en diensten. Kennisontwikkeling vindt plaats in de zin van het in de vingers krijgen van een nieuwe teelt of nieuwe verwerkingsmogelijkheden.

Agrarisch ondernemers extern:

De Tafel van het Veerse Meer fungeert voor de externe boer als kennisbron en heeft een educatieve waarde. In beperkte mate kunnen ondernemers buiten de regio ook produceren voor De Tafel van het Veerse Meer voor ontbrekende voedselproducten. Niet alles kan geproduceerd worden rondom het Veerse Meer.

Bewoners van het gebied:

Deze consumenten van De Tafel van het Veerse Meer krijgen een extra keuzemogelijkheid wat betreft voedselaanbod, die inspeelt op regionale betrokkenheid en identiteit. Dit zal de afstand verkleinen tussen de bewoner en de agrarisch ondernemers in de regio en zal de identificatie met de streek bevorderen. Bewoners kunnen inspelen op nieuwe activiteiten rond De Tafel van het Veerse Meer en nieuwe initiatieven ontplooiën, bijvoorbeeld het geven van rondleidingen of het starten van een horeca activiteit.

Recreanten:

De Tafel van het Veerse Meer richt zich op deze groep consumenten: de 'Bourgondische en 'betrokken'

consument. De Tafel van het Veerse Meer zorgt voor het identificeren van het verblijf rond het Veerse Meer met 'goed' en 'Bourgondisch' eten. Dit bindt de recreant aan het gebied en kan ertoe bijdragen dat de recreant terug komt. Daarnaast komen er via de Tafel van het Veerse Meer extra mogelijkheden voor dagbesteding, o.a. bezoek aan opengestelde bedrijven.

Onderwijsinstellingen:

De Tafel van het Veerse Meer creëert mogelijkheden voor studenten voor marketingconcepten voor streekproducten, nieuwe en vernieuwen van streekrecepten op horecascholen, verkenningen voor lokale teelten en verwerking ervan en cultuurhistorisch onderzoek. Daarnaast kunnen zij een rol spelen bij de coördinatie.

3.5 Veerse Meer en omgeving: Recreatie en Educatie

Wat is het?

Recreatie en Educatie beoogt het optimaliseren van de recreatieve infrastructuur op basis van een gebiedsplan dat samen met agrarisch en recreatie ondernemers wordt opgesteld. Daarnaast beoogt Recreatie en Educatie het bevorderen van educatieve activiteiten op agrarische bedrijven, zowel voor schoolklassen als voor recreanten en bewoners. Er wordt aangesloten bij bestaande recreatieve voorzieningen en educatieve activiteiten, nieuwe initiatieven worden ontwikkeld en een tekort wordt opgevuld daar waar het het meest geschikt is. Recreatie en Educatie brengt mensen naar agrarische bedrijven toe, waardoor tevens de toegankelijkheid van het buitengebied vergroot dient te worden. Recreatie en Educatie speelt hierop in door het ontwikkelen en optimaliseren van wandel en fietspaden langs interessante agrarische bedrijven of plekken. Deze interessante agrarische bedrijven of plekken komen deels voort uit de andere projecten, namelijk de Tafel van het Veerse Meer, Natuur en Landschap en Zorg om het Veerse Meer.

Hoe werkt het?

Recreatie en Educatie zorgt voor een overzicht van recreatieve activiteiten en voorzieningen in het gebied. De agrarisch ondernemer kan daardoor beter inspelen op de recreatieve markt en kansen benutten voor nieuwe vormen van recreatie binnen het gebied, zoals educatieve excursies en kanoroutes. Recreatie en Educatie bevordert de directe samenwerking door afstemming van bijvoorbeeld wandel- en fietspaden over percelen behorende aan verschillende agrarische bedrijven. Aanbieders van recreatieve voorzieningen worden bij elkaar gebracht en vanuit het centrum wordt een actieve rol gespeeld in het ontwikkelen van nieuwe concepten. Daarnaast kan het centrum startpunt zijn voor wandel- en fietsroutes. Het centrum kan informatiefolders aan recreanten verstrekken over de geteelde gewassen, streekwinkels en boerderijverkooppunten die men langs het wandel- of fietspad tegenkomt en over de productiewijze van de bedrijven op de route.

Voorzieningen binnen de Recreatie en Educatie

Bestaande en voorgestelde initiatieven uit de regio:

- Plan voor verbindingen tussen de diverse verblijfs- en/of dagrecreatieve voorzieningen (uit: ZLTO Landbouwisie "Rondom het Veerse Meer", § 4.6 Recreatie);
- Uitbreiden recreatieve routes: "Rondje Veerse Meer", aanleg ruiterroutes en uitzetten kanoroutes (uit: Visie Toekomst Veerse Meer 2030, Visie op natuur en recreatie door de Zeeuwse Natuur- en Recreatieorganisaties);
- Bezoekerscentra en vogelkijkhut;
- Optimalisatie verblijfsaccommodatie: boerderijcampings en themacampings (uit: ZLTO Landbouwisie "Rondom het Veerse Meer", § 4.6 Recreatie).

Aanvullende ideeën voor de Recreatie en Educatie

- Educatieve activiteiten op agrarische bedrijven voor recreanten en scholen: "de boer als onderwijzer", waarbij activiteiten plaats kunnen vinden als "proeven bij de boer", koemelken of slootwater

onderzoeken. Op aanvraag van scholen kunnen tevens op agrarische bedrijven gehele modules ingevuld worden;

- Actieve vakanties of schoolreizen op agrarische bedrijven;
- Themahoeve op het centrum waar bijvoorbeeld zorgvragers meewerken en waar een kinderboerderij, een restaurant van De Tafel van het Veerse Meer en speeltuinen zijn;
- Water- en poldersportactiviteiten over meerdere bedrijven heen (uit: ZLTO Landbouwwisie "Rondom het Veerse Meer", § 4.6 Recreatie).

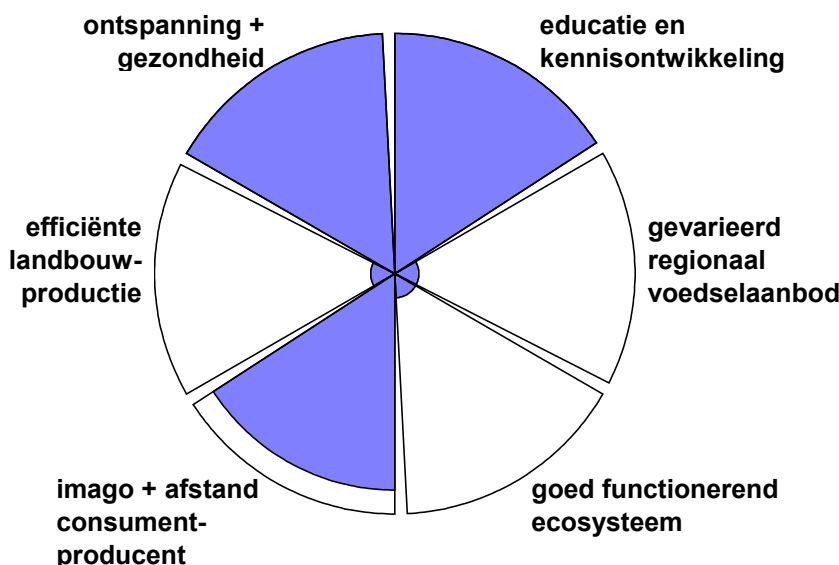
Koppeling met andere projecten

- 3.7 Natuur en Landschap. Wandelen en fietsen langs en over bedrijven actief in natuur- en landschapsbeheer. Meehelpen bij beheersactiviteiten (cursus wilgenknoten etc.)
- 3.4 De Tafel van het Veerse Meer. Cultuurhistorische dagen en cursussen af te sluiten met een maaltijd van de Tafel van het Veerse Meer.

Voorwaarden voor het realiseren van de Recreatie en Educatie:

- Centrale coördinatie recreatieve en educatieve activiteiten;
- Integrale gebiedsvisie met daarin de bestaande recreatieve en educatieve voorzieningen, nieuwe gewenste initiatieven en geschikte locatie;
- Zoeken naar nieuwe vormen van recreatieve en educatieve activiteiten in het gebied en afstemming;
- Bereidheid tot starten van een recreatieve neventak bij agrarische bedrijven;
- Bereidheid en beschikbare menskracht bij scholen om de samenwerking professioneel gestalte te geven;
- Informatie infrastructuur en Pr-activiteiten: routes moeten uitgegeven worden, bekendheid waar welke activiteit te doen is etc.

Waar richt Recreatie en Educatie zich met name op?

Figuur 6 Het cirkeldiagram geeft een inschatting van de mate waarop Recreatie en Educatie zich richt op een thema in verhouding tot andere thema's. Wanneer een 'taartpunt' volledig gevuld is richt het project zich dus met name op desbetreffend thema.

Beschrijving per doelgroep van de betekenis van de Recreatie en Educatie

Agrarisch ondernemers rond het Veerse Meer:

Het project biedt voor de agrarisch ondernemer kansen voor uitbreiding van of het starten met een recreatieve of educatieve neventak. Door deze activiteiten kan de agrarische sector haar imago versterken.

Agrarisch ondernemers extern:

Recreatie en Educatie kan een voorbeeld zijn voor andere gebieden.

Bewoners van het gebied:

Het project bevordert de toegankelijkheid van het buitengebied en breidt het aantal diensten uit. Dit maakt het platteland leefbaarder. Schoolgaande kinderen kunnen lessen volgen bij de boer en krijgen een ruimer beeld van de herkomst van producten en van wat zich op het platteland afspeelt.

Recreanten:

Voor recreanten betekent Recreatie en Educatie eveneens een uitgebreider dienstenpakket (educatieve excursies, poldersportactiviteiten, andere activiteiten op het agrarisch bedrijf) en een verbeterde afstemming van verblijfs- en dagrecreatieve voorzieningen. Een verbeterde toegankelijkheid van het buitengebied, groter aanbod van fiets-, wandel- en kano-routes, optimalisatie verblijfsaccommodaties etc. Dit alles moet leiden tot een aangenamer verblijf van de recreant en het 'binden' van de recreant aan het gebied.

Onderwijsinstellingen:

Opleidingsinstituten voor recreatiemedewerker en PABO onderwijsinstellingen kunnen actief betrokken worden bij het ontwikkelen van nieuwe recreatieve en educatieve voorzieningen in het gebied. Studenten kunnen bijdragen aan de gebiedsinventarisatie en het gebiedsplan (dit is al in gang gezet). Onderwijzers krijgen kansen om op een andere manier hun lessen in te vullen. Onderwijsinstellingen kunnen eveneens betrokken zijn bij de coördinatie van recreatieve en educatieve activiteiten.

3.6 Zorg om het Veerse Meer

Wat is het?

Zorg om het Veerse Meer bundelt ervaringen op het gebied van zorg in brede zin (gehandicaptenzorg, ouderenzorg, ex-gedetineerdzorg, kinderopvang, zorg voor psychiatrische patiënten etc.) en giet "zorg" in een nieuwe vorm door samenwerking. Een van deze nieuwe vormen van zorg is het tot stand brengen van een collectief zorgaanbod op boerderijen of projecten, waar zorgvragers (tijdelijk) terecht kunnen. Zorg om het Veerse Meer streeft naar een uitbreiding van het zorgaanbod, kennisuitwisseling en bekendheid van zorgactiviteiten in het gebied. Hierbij vult het project het Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg aan op regionaal niveau en wordt nauw met zowel het Steunpunt als met de Vereniging van Zorgboeren samengewerkt.

Hoe werkt het?

Een individueel bedrijf is soms te klein om een groep hulpvragers een zinvolle dagbesteding te geven of er is alleen werk in bepaalde seizoenen. Door centraal (vanuit het centrum) zorgcontracten af te sluiten voor meerdere bedrijven zijn er veel meer mogelijkheden. Zo is het mogelijk om bij tijdelijk geschikt werk zorgvragers te betrekken. Er is een duidelijke koppeling naar de andere projecten, zoals De Tafel van het Veerse Meer en Natuur en Landschap.

Centraal worden de bestaande en nieuwe activiteiten voor zorg rond het Veerse Meer gecoördineerd. Er wordt creatief gezocht naar mogelijke koppelingen tussen landbouw, natuurbeheer en zorg vanuit het centrum. Je kunt bijvoorbeeld denken aan alternatieve dienstverlening bij Waterschappen gericht op onderhoudswerkzaamheden of aan mensen met een burn-out die Landschapsbeheer Zeeland helpen met natuurbeheeractiviteiten. Ook vervoer van en naar zorgboerderijen, waarbij kinderen, gehandicapten en ouderen van dezelfde bus gebruik maken is een mogelijkheid.

Zorgactiviteiten om het Veerse Meer

Bestaande en voorgestelde initiatieven uit de regio:

- Manege voor gehandicapten;
- Zorgboerderijen;
- Kinderspeelplaatsen op agrarische bedrijven (in ontwikkeling).

Aanvullende ideeën voor Zorg om het Veerse Meer:

- Een groep agrarisch ondernemers kan een zorgbedrijf 'adopteren', waarbij zij via een bepaalde bestuursvorm het zorgbedrijf inrichten en ondersteunen en zodoende expliciet uiting geven aan maatschappelijke betrokkenheid;
- Koppeling Zorg met De Tafel van het Veerse Meer, Natuur en Landschap en Recreatie en Educatie: b.v. meewerken van zorgvragers in restaurants van De Tafel van het Veerse Meer of bij natuurbeheeractiviteiten of excursies vanuit scholen naar natuurgebieden in de streek;
- Buitenschoolse activiteiten op agrarische bedrijven (sport en spel) en afstemming van vervoer;
- Gezamenlijk taxivervoer;
- Voor gehandicapten of andere zorgvragenden die met de familie op vakantie gaan kunnen er binnen het netwerk mogelijkheden worden gecreëerd voor dagbesteding op agrarische bedrijven. Ook zou er in de omgeving weekend of weekopvang gerealiseerd kunnen worden voor zorgvragers, inclusief dagactiviteiten.

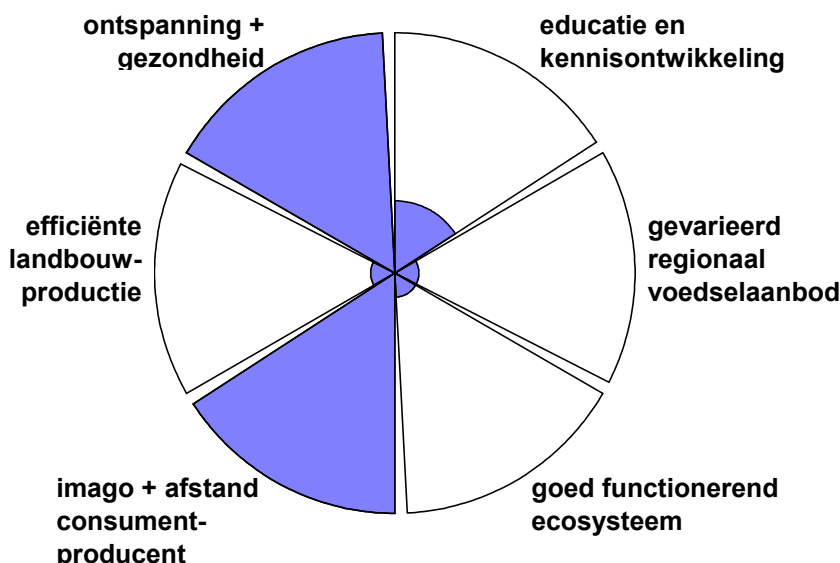
Koppeling met andere projecten

- 3.4 De Tafel van het Veerse Meer: zorgvragers kunnen bijvoorbeeld helpen bij de uitvoering van dit project. Ze kunnen werken in de bediening in bepaalde gelegenheden of helpen bij het productieproces van producten die aangeboden worden.
- 3.7 Natuur en Landschap: zorgvragers kunnen werkzaamheden verrichten bij beheer en onderhoud van natuur- en landschapselementen op bedrijven die zich daar op richten.

Voorwaarden voor het realiseren van Zorg om het Veerse Meer:

- Centrale coördinatie van zorgactiviteiten;
- Onderzoek naar de vraag naar en het huidige aanbod van zorg rond het Veerse Meer;
- Bereidheid bij agrariërs en bij verschillende instanties om zorgvragers mee te laten werken en dagtaken te geven. Inventarisatie mogelijk interesse voor het opnemen van zorgvragers in een project of een bedrijf;
- Creatief zoeken naar koppeling van bestaande activiteiten en zorg rond het Veerse Meer;
- Samenwerking tussen verschillende zorgaanbieders, zorginstellingen, natuurbeheerorganisaties, scholen e.d.;
- Deskundige begeleiding van de zorgvragers;
- Juridische vorm van het centrum dat het afsluiten van zorgcontracten toelaat;
- Nauwe samenwerking met het Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg en de Vereniging van Zorgboeren.

Waar richt Zorg om het Veerse Meer zich met name op?

Figuur 7. Het cirkeldiagram geeft een inschatting van de mate waarop Zorg om het Veerse Meer zich richt op een thema in verhouding tot andere thema's. Wanneer een 'taartpunt' volledig gevuld is richt het project zich dus met name op desbetreffend thema.

Beschrijving per doelgroep van de betekenis van Zorg om het Veerse Meer

Agrarisch ondernemers rond het Veerse Meer:

De landbouw-zorg bedrijven in het gebied rond het Veerse Meer krijgen via Zorg om het Veerse Meer kansen om hun imago te versterken en meer bekendheid te krijgen. Zij wisselen ervaringen uit. Zorg om het Veerse Meer kan ook een uitbreiding van het aanbod van zorg betekenen, en dus uitbreiding van het dienstenaanbod op het platteland. (Dit heeft tot gevolg een leefbaarder platteland). Daarnaast kan samenwerking leiden tot optimalisatie van afstemming van aanbod op vraag en kan samenwerking op het gebied van bijvoorbeeld vervoer kostenbesparend zijn.

Agrarisch ondernemers extern:

Zorg om het Veerse Meer kan een voorbeeld zijn voor andere gebieden.

Bewoners van het gebied:

Het aanbod van diensten wordt aangenamer en beter op elkaar afgestemd, waardoor de leefomgeving prettiger wordt. Ook richt Zorg om het Veerse Meer zich op uitbreiding van het aanbod van diensten, bijvoorbeeld extra kinderopvang.

Recreanten:

Recreanten hebben baat bij een leefbaarder platteland en bij een uitgebreider dienstenaanbod, bijvoorbeeld kinderspeelplaatsen op agrarische bedrijven en educatieve excursies. Families met gehandicapte familieleden (of met anderszins zorgvragende familieleden) kunnen terecht rond het Veerse Meer, waarbij zorg en dagbestedingactiviteiten mogelijk zijn voor deze familieleden.

Onderwijsinstellingen:

Zorg om het Veerse Meer creëert mogelijkheden voor studenten vanuit de welzijnsector voor bijvoorbeeld onderzoek naar koppelingmogelijkheden van bestaande activiteiten met zorg en voor stageplaatsen op landbouw-zorgcombinaties.

3.7 Natuur & Landschap rond het Veerse Meer

Wat is het?

Natuur & Landschap rond het Veerse Meer richt zich op inrichting en beheer van landschapselementen en natuur door boeren, het beheer van (delen van) grotere natuurgebieden en het realiseren van de meer algemene natuurkwaliteiten in het agrarische gebied. Agrarisch natuurbeheer door boeren en op boerenbedrijven wordt nu vaak alleen toegepast door boeren die geïnteresseerd zijn in verbreding. Bij andere bedrijfsstijlen lijkt het minder te passen. Bij Natuur & Landschap rond het Veerse Meer gaat het om het toepassen van agrarisch natuur- en landschapsbeheer op alle bedrijfstypen. Hierdoor kan een verhoging van de natuur- en landschapskwaliteit in het hele gebied gerealiseerd worden.

Hoe werkt het?

Voor een aantal gebieden rond het Veerse meer gebied wordt aangegeven hoeveel agrarisch natuurbeheer taken en landschapsbeheerstaken in dat gebied liggen. Het gaat hier om bijvoorbeeld het beheer van landschapselementen, natuurvriendelijk beheer van watergangen, het beheren van wegbermen, het creëren en onderhouden van verbindingen, het beheren van natuurgebieden etc.. Beschreven wordt het optimale takenpakket gebaseerd op wensen en doelstellingen voor de te realiseren natuur- en landschapskwaliteit in dat gebied. Op basis van dit totale takenpakket en een bedrijfseconomische gezonde bedrijfsvoering wordt aangegeven hoeveel bedrijven nodig zijn om dit totaal pakket efficiënt en met voldoende kwaliteit te kunnen uitvoeren. Het project focust met name ook op die boeren die zelf hier geen interesse in hebben. Door collega's in te huren voor bovengenoemd beheer wordt het ook mogelijk om op bijvoorbeeld grootschalige bedrijven aan natuurbeheer te werken.

Een aantal bedrijven kan zich specialiseren in de verwerking van maaisel uit natuurgebieden, slootkanten en wegbermen (composteren) en daarbij gebruik maken van mest van veeteelt bedrijven uit het gebied. Dit leidt tot meer gesloten kringlopen.

Het project moet ertoe leiden dat in een gebied agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer overal wordt toegepast en een efficiëntie slag gemaakt wordt bij de uitvoering. Beheer van watergangen enz. vindt dan plaats door 1 beheerder. Dit leidt tot optimale inzet van subsidie gelden en nieuwe bronnen van inkomsten voor boeren doordat een aantal overheidstaken wordt overgenomen. Het project geeft inzicht in de kosten van dit type beheer voor een gebied.

Ingrediënten van Natuur & Landschap rond het Veerse Meer:

Bestaande initiatieven uit de regio:

- Natuurvriendelijke oevers Veerse watergang
- Oprichting steunpunt agrarisch natuurbeheer
- Dijkbeplanting Noord-Beveland
- Aanleg ecol. Verbindingszone Noord-Beveland

Aanvullende ideeën voor Natuur & Landschap rond het Veerse Meer:

- Bermenmaaisel en mest verwerken in de akkerbouw (let op zware metalen);
- Boeren als beheerder van alle watergangen;
- Agrarisch natuurbeheer op alle landbouwbedrijven in een gebied;
- Werk voor werk: natuurbeheerders helpen op het land in de zomer, boeren helpen in de natuur in de winter;
- Wandelpaden langs watergangen en natuurvriendelijke oevers;
- Inpassen ideeën rond betaalde randen (adoptie).

Koppeling met andere uitgewerkte projecten

- 3.5 Recreatie en educatie. Nieuwe wandelpaden kunnen zo worden aangelegd dat ze gedeeltelijk over bedrijven gaan waar aan (agrarisch) natuurbeheer gewerkt wordt. Natuuractiviteiten kunnen worden toegelicht.
- 3.3 Duurzame bedrijvigheid. Natuurvriendelijk beheer van natuurgebieden en wegbermen resulteert in grote hoeveelheden maaisel. Dit maaisel kan eventueel gemengd met mest uit de veehouderij

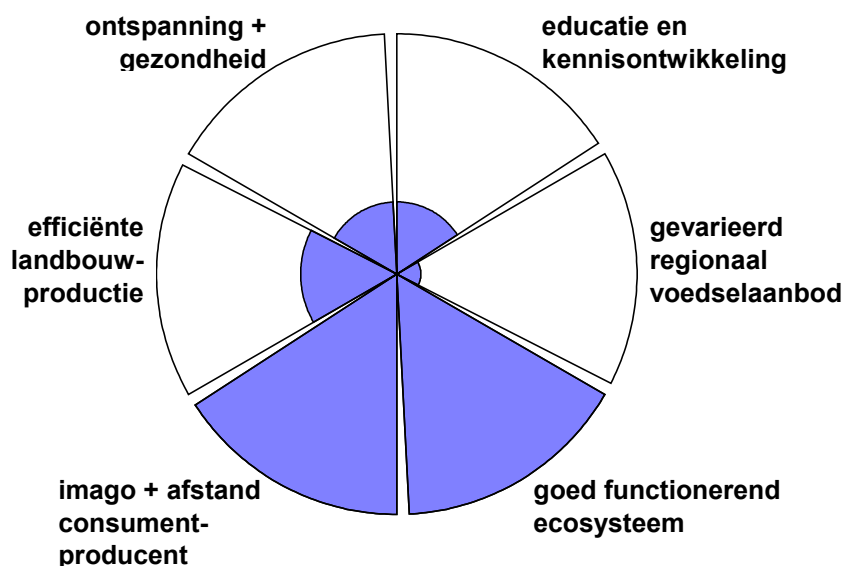
gecomposteerd worden (mits niet vervuild). Deze compost kan vervolgens gebruikt worden als bodemverbeteraar in teeltsystemen, zo ontstaan meer gesloten kringlopen. Materiaal geproduceerd bij natuurbeheer als input voor andere teeltsystemen.

- 3.2 Optimalisatie Landbouwproductie. Boeren gespecialiseerd in natuurbeheer kunnen deze taken ook uitvoeren bij boeren die hiervoor niet ingericht zijn. Zo kan een uitgebreid netwerk van (agrarische) natuur ontstaan in het gehele gebied.
- 3.4 Tafel van het Veerse Meer. Voor bepaalde vormen van natuurbeheer zijn runderen nodig om de vegetatie open te houden (grotere natuurgebieden). Producten die dit vee leveren (vlees, melkproducten) kunnen opgenomen worden in het assortiment van de Tafel van het Veerse meer. Hetzelfde geldt voor noten, bessen, vruchten en paddestoelen uit houtwallen e.d.

Voorwaarden voor het realiseren van Natuur & Landschap rond het Veerse Meer

- Een uitgewerkt plan met doelstellingen t.a.v. natuur in het gebied en een daaronder liggend werkplan;
- Bereidheid bij bestuurders, waterschappen en andere beheerders om in een gebied alle beheerstaken die goed uitgevoerd kunnen worden door boeren ook door hen te laten uitvoeren;
- Opstellen van beheerscontracten op gebiedsniveau voor langere tijd;
- Kwaliteitsbewaking, planning en coördinatie van werkzaamheden moeten centraal geregeld worden;
- Afstemming met andere beheerders in het gebied.

Waar richt Natuur & Landschap rond het Veerse Meer zich met name op?

Figuur 8. Het cirkeldiagram geeft een inschatting van de mate waarop Natuur & Landschap rond het Veerse Meer zich richt op een thema in verhouding tot andere thema's. Wanneer een 'taartpunt' volledig gevuld is richt het project zich dus met name op desbetreffend thema.

Beschrijving per doelgroep van de betekenis van Natuur & Landschap rond het Veerse Meer

Agrarische ondernemers rond het Veerse Meer:

In Natuur & Landschap rond het Veerse Meer wordt de taak voor inrichting en beheer van een gebied bij de boeren gelegd. Voor een gedeelte van de bedrijven kan dit een nieuwe inkomstenbron betekenen. De hele boerengemeenschap kan laten zien dat ze goede beheerders van de waarden van het buitengebied zijn en daarmee het imago versterken.

Agrarische ondernemers extern:

Boeren uit het buitengebied kunnen leren van de ervaringen in dit gebied met een gebiedsgerichte aanpak door boeren. In principe is deze aanpak ook toepasbaar voor andere gebieden. Voor deze groepen zouden speciale lezingen en of rondleidingen georganiseerd kunnen worden.

Bewoners van het gebied:

Door de gezamenlijke aanpak kan veel meer (agrarische) natuur gerealiseerd en beheerd worden. Dit zal resulteren in een prettiger en aantrekkelijkere woonomgeving. Bij veel beheerstaken van natuur- en landschapselementen wordt vaak gewerkt met vrijwilligers. Doordat boeren een groot deel van het werk uitvoeren zullen de contacten tussen boeren en burgers intensiever worden wat zal leiden tot een beter wederzijds begrip.

Recreanten:

Een aantrekkelijker landschap om in te recreëren en te verblijven. Door de combinatie van natuur en wandel en/ of fietspaden ook een betere toegankelijkheid van het gebied. Meer mogelijkheden om vanuit verblijfsaccommodatie in het buitengebied activiteiten te ondernemen.

Onderwijsinstellingen:

Mogelijkheden voor stages en afstudeeronderwerpen. Coördinatie en mogelijkheden voor experimentele proefopstellingen voor ecologisch onderzoek worden groter omdat met minder beheerders afgestemd hoeft te worden. Coördinatie van beheersactiviteiten zou ook door een doorlopend studentenproject uitgevoerd kunnen worden.

4 Slotopmerkingen en aanbevelingen

Het rapport beschrijft dat kansen voor de Zeeuwse landbouw ontstaan door stimulering van nieuwe samenwerkingsverbanden, ruimte voor experiment en kennisontwikkeling, het werken vanuit zowel gebiedsperspectief als bedrijfsperspectief en door het aan de buitenwereld laten zien van de nieuwe ontwikkelingen. Een aanpak als het Veerse meer-werk koppelt bestaande initiatieven, brengt nieuwe ideeën voort, bereikt een groter publiek en creëert zo nieuwe markten.

Eén van de belangrijke peilers van de aanpak beschreven in dit rapport is dat innovatiekracht vooral in het gebied zelf zit, bij de ondernemers en andere gebiedspartijen. Het concept van het bedrijven netwerk maakt juist gebruik van die (individuele) innovatiekracht en binding van alle partijen bij het gebied.

In het rapport zijn een aantal ideeën geschetst vooral ter illustratie en als vertrekpunt voor discussie. Om het concept daadwerkelijk tot leven te brengen is het noodzakelijk dat de hiervoor genoemde innovatiekracht en binding van de betrokkenen uit het gebied onderdeel worden van nieuwe kansrijke concrete samenwerkingsverbanden.

Voor een geslaagd vervolg komen wij tot de onderstaande aanbeveling en bijbehorende randvoorwaarden.

Pilot bedrijven netwerk

Start in het gebied met een voorbeeldproject waarin een aantal / samenwerkingsverbanden worden uitgevoerd. Om deze vorm te geven adviseren wij de volgende werkwijze:

1. Inventarisatie kansrijke projectideeën.

- Het rapport gebruiken als vertrekpunt, daarin beschreven projecten gebruiken als inspiratiebron maar niet als doel om te realiseren. De kans is groot dat in het gebied zelf betere ideeën voorhanden zijn.
- Uitgangspunt is om tot aansprekende projecten in samenwerkingsverbanden te komen met de betrokkenen in het gebied. Hoeveelheid projecten is in dit stadium niet van belang, wel de kwaliteit en draagvlak. Zo is snel een goede start te maken en goed voorbeeld doet volgen.
- Belangrijk is dat alle betrokken partijen in het gebied deelnemen aan deze inventarisatie. Niet met als doel om overall gemeenschappelijke projecten te verzinnen maar vooral om elkaars kennis en ideeën van het begin af aan mee te nemen in de projecten. Uit te voeren projecten worden daardoor vanaf de start breed ondersteund.
- De inventarisatie zal gevoed moeten worden met kennis, ideeën en beeldkracht uit het gebied. Dit moet georganiseerd worden vanuit de inventarisatie werkgroep. Er moeten discussies gestart worden met groepen boeren die willen samenwerken, met bewoners, natuurorganisaties maar ook gemeenten, waterschappen enz. Discussies gericht op het vormgeven van projecten in de pilot; snel van idee naar project. Voor dit traject moet expertise ingehuurd worden om het proces in goede banen te leiden.
- Tijdens de inventarisatiefase kan al gestart worden met concrete ideeën die zelfstandig kunnen bestaan maar in een netwerk meerwaarde leveren. De meerwaarde kan later snel gerealiseerd worden als meer projecten aanhaken. Zo blijft er snelheid in het proces.
- De inventarisatie en het vervolg (zie stappen 2 en 3) moet gecoördineerd worden door mensen uit de regio.
- Aanvullend expertise van buitenaf betrekken (niet gebonden aan een belangengroep in het gebied) die objectief mogelijkheden en kansen kan aangeven, doorrekenen en beoordelen.
- De inventarisatie moet leiden tot een onderbouwd projectplan met voorstellen voor specifieke deelprojecten. Hierin indicaties voor deelname en marktpotenties, financiële onderbouwing en garanties.

2. Afleiden rol van het centrum in het bedrijven netwerk

Op basis van de concrete voorstellen en samenwerkingsverbanden ontwikkeld in de inventarisatie wordt een voorstel gedaan voor een locatie en concrete invulling van het centrum die de coördinatie en voorlichting van de projecten zal verzorgen. In dit voorstel staan in ieder geval de volgende zaken beschreven:

- Motivatie van keuze voor locatie en rol van het centrum
- Beschrijving van gewenste deskundigheid en bemensing van het centrum
- Communicatieplan en beschrijving van de hiervoor benodigde middelen en deskundigheid

3. Uitbouw en koppeling nieuwe samenwerkingsverbanden

Op basis van de inventarisatie en de daarvan afgeleide opzet voor het centrum kan nu gestart worden met het uitvoeren en koppelen van veelbelovende projecten in nieuwe samenwerkingsverbanden. Werkwijze zal verschillen per deelproject en moet altijd toegesneden zijn op de doelstellingen van de diverse deelprojecten (werving en selectie deelnemers, communicatie, demonstratie etc.). Studenten en docenten van kennisinstellingen in de regio kunnen in dit traject een belangrijke rol spelen.

Lancering en koppeling van nieuwe projecten moet steeds gepaard gaan met het verspreiden van informatie naar de diverse doelgroepen en geeft daarmee continu een signaal:

- In het netwerk is altijd ruimte voor vernieuwing, de vinger wordt aan de pols gehouden.
- Met innovatiekracht, initiatieven wordt iets gedaan.
- Het centrum behorend bij het netwerk is loket bij uitstek voor ideeën en biedt optimale mogelijkheden voor realisatie.
- Het netwerk is bron van inspiratie en continue stimulans voor innovatie.

De regio rond het Veerse Meer heeft goede potenties voor de uitwerking van een bedrijvenetwerk zoals het Veerse Meer-werk. Het is een veelzijdig gebied met verschillende gebruikers van de groene en blauwe ruimte waardoor er veel mogelijkheden zijn voor nieuwe samenwerkingsverbanden die nieuwe markten ontsluiten en nieuwe kansen bieden. Daarbij speelt dat op dit moment gewerkt wordt aan gebiedsvisies op het vlak van landbouw, natuur, recreatie en infrastructuur waardoor er reeds betrokkenheid is om veranderingen tot stand te brengen.

Vanuit deze betrokkenheid kan de pilot Veerse Meerwerk een motor zijn voor het op gang brengen van gezamenlijke activiteiten als basis voor een vitaal en aantrekkelijk platteland en daarmee een voorbeeld zijn voor andere regio's.

5 Geraadpleegde literatuur

Inspiratie is onder andere verkregen via de volgende bronnen:

- Boer, de, E., 2001. Andere landbouw. De Volkskrant. 28 april 2001, p. 5R.
-
- Ditzhuijzen, van, J., 2001. Wandelaars welkom op boerenbedrijf. Trouw. 2 juni 2001, p. 31.
- Douw, L. en Post, J. (eds), 2000. Kracht door verandering – De ontwikkeling van de Nederlandse agrosector; achtergronden en perspectief. LEI. Den Haag. ISBN: 90 5242 611 2
- Ketelaar-de Lauwere, C.C., Luttik, J., de Greef, K.H., Groot Koerkamp, P.W.G., Langeveld, J.W.A. en Backus, G.B.C., 2000. Kentering en toekomst in de veehouderij. Schrijfgroep van het Programma Nieuwe Veehouderijsystemen. Wageningen UR. ISBN: 90-6754-610-0
- Koek, M., 2001. Het blijft bikkelen op Noord-Beveland. PZC, 28 april 2001, p. 25.
- LNV, 2000. Voedsel en groen – Het Nederlandse agro-foodcomplex in perspectief. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Den Haag.
- Stuurgroep, 2001. Bouwstenennotitie. Stuurgroep “Rondom het Veerse Meer, een gebied met toekomst”. Provincie Zeeland.
- Taskforce Waardevolle Landbouw, 2001. Naar een WaardeNvolle Landbouw. Wageningen UR. Wageningen.
- Vries, de, A., 1998. 39 Ideeën voor een nieuw duurzaam bedrijventerrein. Milieufederatie Noord-Holland. Zaandam.
- ZLTO, 2001. Landbouwvisie – Rondom Het Veerse Meer. Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie.

